

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-53>

УДК 338.246

Кот Людмила Леонідівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-8149>

Liudmyla Kot

Taras Shevchenko National University of Kyiv

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL FOR IMPROVING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Анотація. У статті розглянуто соціальне підприємництво як важливий інструмент підвищення економічної безпеки держави в умовах сучасних трансформацій та воєнних викликів. Обґрунтовано, що традиційні механізми державної економічної політики (фіскальні, монетарні, інвестиційні) не завжди спроможні ефективно реагувати на кризові явища, спричинені війною, руйнуванням інфраструктури, зростанням соціальної нерівності та тіньової економіки. Це потребує пошуку нових форм і механізмів стабілізації, здатних поєднувати економічну результативність та вирішення суспільно значущих завдань. Одним із таких механізмів виступає соціальне підприємництво, яке завдяки подвійній місії – економічній та соціальній – здатне забезпечити мультиплікативний ефект для суспільства і держави. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз поняття економічної безпеки держави та доведено, що її ключовими індикаторами є стійкість економічних систем, конкурентоспроможність, здатність протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, а також збереження соціальної стабільності. Показано, що соціальне підприємництво безпосередньо впливає на ці показники через створення нових робочих місць, легалізацію економічної активності, розвиток людського капіталу та зменшення соціальних ризиків. Визначено, що поширення форм правового закріплення соціальних підприємств (Community Interest Companies у Великій Британії, соціальні кооперативи в Польщі), застосування соціально відповідальних закупівель та запровадження спеціалізованих фінансових інструментів (гранти, пільгові кредити, impact-інвестиції) значно посилюють стійкість національних економік. Проаналізовано сучасний стан соціального підприємництва в Україні. Виявлено основні бар'єри його розвитку: відсутність профільного закону «Про соціальне підприємництво», обмежений доступ до фінансових ресурсів, низька фінансова грамотність підприємців, слабка інституційна підтримка та відсутність єдиної системи вимірювання соціального впливу. Водночас відзначено, що українські соціальні підприємства вже відіграють помітну роль у відновленні економіки та соціальної сфери: вони забезпечують зайнятість внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, ветеранів, створюють інноваційні продукти й послуги, розвивають місцеві громади. У статті запропоновано низку практичних кроків інтеграції соціального підприємництва у політику економічної безпеки України. Серед них: законодавче закріплення статусу соціальних підприємств; впровадження механізмів соціально відповідальних публічних закупівель; розроблення фінансово-інвестиційних інструментів (пільгові кредити, гарантійні програми, облігації соціального впливу); створення національної методичної рамки для оцінювання соціального ефекту у відповідності до міжнародних стандартів (IRIS+, SVI, CSRD); розвиток інституційних механізмів (кластерів, інкубаторів, регіональних хабів); формування єдиного державного реєстру соціальних підприємств; запровадження освітніх програм та підвищення компетентностей підприємців у сфері соціальних інновацій. Зроблено висновок, що соціальне підприємництво може і має стати одним із ключових інструментів відбудови та довгострокового забезпечення економічної безпеки України. Його інтеграція у державну політику дозволить не лише стабілізувати економічну систему у короткостроковій перспективі, але й закласти основу для сталого розвитку, де економічна ефективність поєднується із соціальною справедливістю та інклюзивністю.

Ключові слова: соціальне підприємництво, економічна безпека, соціальна економіка, соціальні інновації, публічні закупівлі, impact-інвестування, вимірювання соціального впливу, соціальне замовлення, післявоєнна відбудова, сталий розвиток.

Summary. The article examines social entrepreneurship as an important tool for strengthening the economic security of the state under conditions of modern transformation and wartime challenges. It is argued that traditional mechanisms of economic policy (fiscal, monetary, investment) are not always effective in responding to systemic

crises caused by war, destruction of infrastructure, growing social inequality, and the shadow economy. This necessitates the search for new instruments that combine economic efficiency with socially significant outcomes. Social entrepreneurship, through its dual mission – economic and social – has the potential to generate a multiplier effect for both society and the state. The study provides a theoretical and methodological analysis of the concept of economic security, proving that its key indicators include resilience of economic systems, competitiveness, the ability to counter external and internal threats, and preservation of social stability. It is shown that social enterprises directly influence these indicators by creating jobs, legalizing economic activity, developing human capital, and reducing social risks. Special attention is paid to international practices, particularly the experience of the EU, the United Kingdom, Poland, and Canada, where social entrepreneurship is integrated into national strategies of economic security and sustainable development. The spread of legal forms (such as Community Interest Companies in the UK and social cooperatives in Poland), the use of socially responsible public procurement, and the introduction of specialized financial instruments (grants, concessional loans, impact investments) significantly enhance the resilience of national economies. The current state of social entrepreneurship in Ukraine is analyzed, highlighting major barriers: the absence of a special law on social entrepreneurship, limited access to finance, low financial literacy of entrepreneurs, weak institutional support, and lack of unified social impact measurement practices. At the same time, Ukrainian social enterprises already play an important role in recovery processes: they provide employment for internally displaced persons, people with disabilities, and veterans, create innovative products and services, and contribute to community development. The article proposes a set of measures to integrate social entrepreneurship into Ukraine's economic security policy. These include the legal recognition of social enterprises, introduction of socially responsible public procurement, development of financial and investment instruments (preferential loans, guarantees, social impact bonds), creation of a national framework for measuring social impact in line with international standards (IRIS+, SVI, CSRD), institutional support through clusters and hubs, a unified state register of social enterprises, and targeted educational programs. It is concluded that social entrepreneurship can become a key driver of post-war recovery and a long-term instrument of Ukraine's economic security. Its integration into public policy will contribute to short-term stabilization and lay the foundation for sustainable development, where economic efficiency is combined with social justice and inclusiveness.

Keywords: social entrepreneurship, economic security, social economy, social innovations, public procurement, impact investment, social impact measurement, social contracting, post-war recovery, sustainable development.

Постановка проблеми. В умовах трансформації світової економіки та поглиблення глобальних ризиків питання економічної безпеки держави набуває особливого значення. Для України, яка одночасно стикається з наслідками воєнної агресії, структурними деформаціями економіки та зростанням соціальної нерівності, проблема забезпечення стійкості та безпеки економічної системи постає як першочергова. Традиційні інструменти державної політики – фіскальна, монетарна, інвестиційна – демонструють обмежену ефективність в умовах кризового середовища. Це обумовлює необхідність пошуку нових моделей розвитку, які поєднують економічну результативність і соціальну відповідальність.

Одним із таких механізмів виступає соціальне підприємництво, яке завдяки подвійній місії – економічній та соціальній – здатне забезпечувати мультиплікативний ефект для суспільства. Соціальні підприємства формують додаткові робочі місця, інтегрують у виробничі процеси соціально вразливі групи, розширюють базу оподаткування, впроваджують інноваційні практики та сприяють розвитку людського капіталу. Водночас вони виконують важливу стабілізаційну функцію, знижуючи соціальну напругу, зміцнюючи довіру до економічних інститутів і легалізуючи частину економічної активності, яка могла би залишатися у тіньовому секторі.

Міжнародна практика (зокрема досвід Європейського Союзу, Великої Британії, Канади) підтверджує, що соціальне підприємництво може

бути інтегроване у стратегії національної безпеки як ефективний інструмент підвищення стійкості економічних систем. Водночас в Україні його потенціал використовується недостатньо: відсутній спеціальний закон про соціальне підприємництво, наявні бар'єри доступу до фінансування, обмежена державна підтримка та інституційне середовище, що лише формується.

Отже, наукова проблема полягає у визначенні та обґрунтуванні ролі соціального підприємництва в системі економічної безпеки держави, а також у розробці практичних механізмів його інтеграції у політику економічного розвитку та післявоєнної відбудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міжнародній науковій традиції соціальне підприємництво розглядають як підприємницьку діяльність із виразною соціальною місією, що поєднує інновації та бізнес-дисципліну заради створення суспільної цінності. Класичною точкою відліку вважається робота Дж. І. Діса, яка концептуалізує соціального підприємця як агента змін і задає рамку «місія → інновації → стійкість» для подальших студій.

У подальших емпіричних і теоретичних студіях EMES-мережі (Ж. Дефурні, М. Ніссенс) запропоновано «ідеальний тип» соціального підприємства з індикаторами демократичного врядування, обмеження розподілу прибутку та багатостороннього зацікавлення стейкхолдерів, що стало основою порівняльних досліджень у Європі.

Європейська комісія системно картографує еко-системи соціальних підприємств, фіксуючи правові форми, моделі фінансування й внесок у зайнятість та інклюзію; узагальнення 2020 р. стало реперною точкою для країноорієнтованих політик підтримки.

Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) у 2022 р. ухвалили Рекомендацію щодо соціальної та солідарної економіки й соціальних інновацій, а у 2025 р. розвинули політику маркування/лейблів для ідентифікації суб'єктів соціальної економіки – ці документи задають стандарти видимості, доступу до фінансування та масштабування, релевантні для інтеграції СП у державну політику економічної безпеки.

У підприємницьких студіях важливою є типологізація мотивів і пошукових процесів соціальних підприємців (С. Захра та ін.), що пояснює відмінності у формуванні можливостей, портфелях ресурсів і етико-регуляторних дилемах; ці підходи застосовні до оцінки ризиків і стійкості соціальних бізнес-моделей в умовах турбулентності.

Паралельно порівняльні дослідження фіксують зближення (і розбіжності) європейських та американських трактувань соціального підприємництва, зокрема у співвідношенні соціальної місії та комерційної діяльності.

Для контексту України корпус публікацій охоплює як концептуальні огляди, так і нормативно-правові аналізи. Ряд робіт фіксує відсутність спеціального закону про соціальне підприємництво та описує фрагментарність інституційної підтримки; водночас підкреслюється зростання практик СП у відповідь на воєнні виклики (інклюзія ВПО, реабілітаційні та освітні послуги, відновлення громад).

Узагальнення викликів розвитку СП (доступ до капіталу, регуляторні невизначеності, нестача метрик впливу) подаються у новіших емпіричних дослідженнях, що пропонують також індикативні напрями політики.

Освітньо-прикладні посібники та курикулуми (університетські та громадські ініціативи) відіграють роль у стандартизації практик і формуванні компетентностей підприємців.

Паралельно із суто «соціально-підприємницьким» масивом джерел у роботах з економічної безпеки України акцентовано на шоках війни, руйнуванні інфраструктури та потребах відбудови, що задає політичну логіку інтеграції СП до стратегій стійкості й відновлення: Національна стратегія безпеки (Указ Президента № 392/2020) визначає пріоритети безпеки та стійкості, а спільні оцінки втрат і потреб RDNA (Світовий банк, ЄК, Уряд України, ООН) уточнюють масштаби фінансових розривів і секторальні пріоритети – від житла й енергетики до МСП.

Додатково, оцінки UNDP щодо впливу війни на МСП вказують на потребу у моделях відновлення з елементами соціальної інновації (включно з соціальним підприємництвом), що напрядує пов'язує цей сектор із завданнями економічної безпеки.

Таким чином, сучасна література формує трирівневу рамку:

1) теоретико-концептуальні підходи до дефініції та типологій соціального підприємництва;

2) політики ЄС/OECD щодо розвитку еко-систем соціальної економіки;

3) українські емпіричні та політико-аналітичні дослідження, що зводять феномен СП із порядком денним воєнної стійкості та післявоєнної відбудови.

Це створює підґрунтя для подальшого аналізу механізмів інтеграції соціального підприємництва до архітектури економічної безпеки держави.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі ролі соціального підприємництва як інструменту підвищення економічної безпеки держави, а також у визначенні механізмів його інтеграції в систему національної економічної політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Економічна безпека держави визначається як здатність національної економіки протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати макроекономічну стабільність, конкурентоспроможність та сталий розвиток. В українському контексті офіційним орієнтиром є Національна стратегія безпеки України, затверджена Указом Президента України № 392/2020, яка визначає економічну безпеку та стійкість одним із ключових пріоритетів державної політики [1].

Актуальні міжнародні дослідження фіксують, що після 2022 р. для України питання економічної безпеки набуває безпрецедентної ваги. Звіт UNDP щодо впливу війни на малі та середні підприємства засвідчує, що саме МСП формують $\approx 74\%$ зайнятості та понад 60% доданої вартості, а їх стійкість є критичною умовою забезпечення економічної безпеки [2]. Подібні висновки підтверджує і спільна оцінка збитків та потреб у відновленні (RDNA2), здійснена Світовим банком, Європейською комісією, Урядом України та ООН [3].

Поняття соціального підприємництва увійшло у науковий дискурс завдяки працям Дж. Г. Діса, який розглядає соціального підприємця як агента змін, орієнтованого на створення суспільної цінності через інновації та підприємницькі механізми [4].

Європейська дослідницька мережа EMES розробила «ідеальний тип» соціального підприємства, що характеризується демократичним управлінням, обмеженням розподілу прибутку

та орієнтацією на ринок. Ці критерії стали базою для порівняльних досліджень у європейських країнах [5].

Європейська комісія у звіті *Social enterprises and their eco-systems in Europe (2020)* підкреслює, що соціальні підприємства є важливим інструментом інклюзії, інновацій та зайнятості, а їх інтеграція у державну політику сприяє підвищенню стійкості економічних систем [6].

Зі свого боку, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) у Рекомендації про соціальну та солідарну економіку та соціальні інновації (2022) визначає правові, фінансові та інституційні механізми розвитку соціальних підприємств як складову стратегії інклюзивного економічного зростання [7].

Взаємозв'язок соціального підприємництва та економічної безпеки держави формується через подвійний ефект: економічний і соціальний. Соціальні підприємства сприяють створенню робочих місць, особливо для вразливих категорій населення, підвищують рівень соціального капіталу та довіри у суспільстві, що на пряму впливає на ключові індикатори економічної безпеки [5; 8].

Європейський досвід підтверджує, що соціальні підприємства виступають важливим чинником диверсифікації локальних економік і підвищення резилієнтності територіальних громад [6]. OECD прямо визначає соціальну економіку як інструмент державної політики для досягнення стратегічних завдань у сферах зайнятості, інновацій та соціальної інтеграції [7].

В Україні соціальне підприємництво може відігравати ключову роль у відновленні економіки після війни. Згідно з даними UNDP, орієнтація соціальних підприємств на вирішення соціальних проблем (працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, підтримка інклюзії, розвиток освіти та охорони здоров'я) підвищує стійкість національної економіки та формує додаткові ресурси для забезпечення економічної безпеки [2; 3].

У країнах Європейського Союзу соціальні підприємства розглядаються як структурний елемент політики економічної безпеки. Вони виконують функції зайнятості для вразливих груп, формують інноваційні ринки послуг та сприяють зменшенню соціальної напруги. Європейська комісія у спеціальному звіті 2020 р. підкреслює, що соціальні підприємства забезпечують баланс між економічною ефективністю та соціальною інклюзією, а їх діяльність інтегрована у національні та регіональні стратегії розвитку [6].

Дослідження EMES-мережі підтверджують, що для більшості країн ЄС характерна тенденція до правового інституціоналізування соціальних підприємств, що робить їх більш стійкими та дозволяє ефективніше залучати ресурси [5; 9].

У Великій Британії розвиток соціального підприємництва пов'язаний із законодавчим закріпленням форми *Community Interest Company (CIC)*, запровадженій Законом про компанії суспільної користі (2004). CIC обмежує розподіл прибутку, що гарантує його спрямування на суспільні потреби [10].

У Польщі діє Закон «Про соціальні кооперативи» (2006), який забезпечив правове поле для діяльності кооперативів, орієнтованих на інтеграцію безробітних та осіб з інвалідністю у ринок праці [11].

Канада використовує модель «*community-based enterprises*», де акцент робиться на локальних громадах. Вони поєднують підприємницьку активність із виконанням соціальних програм та підтримуються через державні грантові програми і пільгове оподаткування [12].

У політичних документах OECD соціальне підприємництво визначається як інструмент стійкості та безпеки економічних систем. Рекомендація OECD (2022) підкреслює роль соціальної економіки у створенні нових робочих місць, підвищенні довіри до інститутів та забезпеченні соціальної згуртованості [7; 13].

UNDP у своїх звітах акцентує, що соціальні підприємства є ключовими агентами у післявоєнній відбудові та зниженні соціально-економічних ризиків, зокрема завдяки підтримці внутрішньо переміщених осіб і розвитку регіональних громад [2; 3; 14].

Таким чином, міжнародна практика доводить: соціальне підприємництво у світі стає інструментом зміцнення економічної безпеки через інституціоналізацію, законодавче визнання та інтеграцію в державну політику. Для України цей досвід може слугувати орієнтиром для формування власної стратегії розвитку соціальних підприємств у контексті національної економічної безпеки.

В Україні розвиток соціального підприємництва відбувається у контексті загальних норм законодавства про підприємницьку діяльність, громадські об'єднання та благодійність. Спеціального закону «Про соціальне підприємництво» станом на 2025 рік немає, що створює правову невизначеність у визначенні статусу суб'єктів цієї діяльності [15]. Наразі діяльність соціальних підприємств регулюється фрагментарно – через положення Цивільного кодексу України, Законів України «Про господарські товариства», «Про кооперацію», «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

За даними досліджень українських науковців, основними бар'єрами розвитку соціального підприємництва є:

– обмежений доступ до фінансування (нестача пільгових кредитів, слабкий розвиток impact-інвестування);

– низький рівень фінансової грамотності підприємців;

– відсутність системи сертифікації та єдиних стандартів соціального впливу [16; 17].

У дослідженнях також зазначається, що в Україні бракує інституційної підтримки, зокрема на рівні місцевих органів влади, а наявні програми здебільшого фінансуються міжнародними донорами та мають проєктний характер [18].

Попри існуючі бар'єри, соціальне підприємництво демонструє значний потенціал у посиленні економічної безпеки України. По-перше, воно забезпечує зайнятість соціально вразливих груп населення – внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, демобілізованих військовослужбовців. По-друге, соціальні підприємства сприяють економічній децентралізації, активізуючи розвиток місцевих громад і зміцнюючи їх фінансову спроможність [19]. По-третє, вони створюють інноваційні продукти та послуги, які відповідають потребам суспільства, знижуючи навантаження на державні соціальні програми.

За оцінками експертів, саме інтеграція соціального підприємництва у національні програми відбудови може стати одним із ключових чинників довгострокової економічної безпеки України, оскільки поєднує функції економічної стабілізації та соціальної згуртованості [20].

Ефективне залучення соціального підприємництва до архітектури економічної безпеки України потребує комплексного підходу, який поєднує зміни у законодавстві, фінансових механізмах, інституційній інфраструктурі та системі підготовки кадрів. З урахуванням воєнних викликів та завдань післявоєнного відновлення інтеграція соціального підприємництва може стати не лише допоміжним, а й системоутворюючим чинником зміцнення державної стійкості.

Насамперед необхідно вирішити питання правового статусу соціального підприємства. Відсутність спеціального закону створює правову невизначеність і ускладнює доступ підприємств до програм підтримки, закупівель та інвестицій. У законодавстві має бути чітко закріплено базові ознаки соціального підприємництва: наявність соціальної місії, обмеження розподілу прибутку, вимірюваний соціальний ефект та участь стейкхолдерів у врядуванні. Подібна модель функціонує у Великій Британії (Community Interest Companies) та Польщі (соціальні кооперативи) [10; 11].

Другим елементом є інтеграція соціальних критеріїв у сферу публічних закупівель. У ЄС, відповідно до Директиви 2014/24/EU, широко застосовуються зарезервовані лоти для підприємств соціальної економіки, а також критерій «найкраща цінність» (best value), який дозволяє враховувати соціальний ефект поряд із ціною [24]. Європей-

ська комісія у керівництві Buying Social рекомендує державам-членам впроваджувати механізми соціально відповідальних закупівель на всіх рівнях [26]. Для України це означає доцільність внесення змін до Закону «Про публічні закупівлі» з метою впровадження пілотних зарезервованих процедур, орієнтованих на соціальні підприємства, які надають послуги у сфері догляду, освіти, реабілітації та зайнятості вразливих груп [27].

Фінансова підтримка соціальних підприємств в Україні наразі залежить переважно від грантових програм міжнародних донорів. Однак для довгострокової стійкості необхідно створити національні механізми змішаного фінансування. Важливим орієнтиром може стати програма InvestEU, зокрема вікно «Social Investment and Skills», яке забезпечує доступ до кредитів, гарантій і капіталовкладень для соціально орієнтованих підприємств [22].

Україні варто створити аналогічні інструменти через державні та муніципальні банки розвитку, а також через спеціальні фонди підтримки МСП.

Ключовими напрямками мають стати:

– пільгові кредити для соціальних підприємств, що працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та демобілізованих військових;

– гарантійні програми для зменшення кредитних ризиків;

– фонди змішаного капіталу з участю держави та донорів.

Перспективним інструментом є облігації соціального впливу (Social Impact Bonds), які дозволяють фінансувати соціальні послуги на основі принципу оплати за результат. Такі моделі вже успішно діють у Великій Британії, Канаді та Нідерландах і довели свою ефективність у сфері зайнятості та соціальної реінтеграції [29; 30]. Їх апробація в Україні може стати частиною програм відбудови та гуманітарної реабілітації.

Важливою умовою довіри до соціального підприємництва з боку держави, бізнесу та інвесторів є прозоре і стандартизоване вимірювання соціального ефекту. На міжнародному рівні найбільш поширені методики Social Value International та IRIS+, які дозволяють оцінювати соціальні результати у кількісному і якісному вимірі [31; 32].

Для України актуальним є створення єдиної методичної рамки оцінювання соціального впливу, яка інтегруватиметься у практику публічних закупівель і соціального замовлення. Це дозволить відмовитися від суб'єктивних критеріїв і забезпечить прозору конкуренцію. Окрім того, узгодження українських підходів зі стандартами ЄС, зокрема Директивою про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD), створить передумови для інтеграції українських соціальних підприємств у європейський ринок [33].

Розвиток соціального підприємництва потребує створення спеціалізованих інституційних механізмів. У країнах ЄС функціонують кластери соціальної економіки, регіональні інкубатори та акселератори, які надають підприємствам консалтингову, освітню та фінансову підтримку [6; 13]. В Україні доцільно створювати подібні регіональні хаби у громадах, найбільш постраждалих від війни, поєднуючи їх із програмами відбудови [35].

Не менш перспективним напрямом є використання механізмів державно-приватного партнерства. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [34] може стати базою для реалізації спільних проєктів у сфері соціальної інфраструктури, де соціальні підприємства виступатимуть операторами або концесіонерами. Це особливо актуально для модернізації закладів охорони здоров'я, освіти та системи догляду, що мають критичне значення для економічної безпеки.

Нарощування кадрового потенціалу є критично важливим. Потрібно розробити сертифіковані освітні програми з підприємництва впливу, вимірювання соціального ефекту та соціально відповідальних закупівель. Це дозволить сформувати нове покоління підприємців і управлінців, здатних інтегрувати соціальну місію у бізнес-моделі.

Додатковим елементом має стати створення єдиного реєстру суб'єктів соціальної економіки, де відображатиметься їхній статус, вид діяльності, ключові показники впливу та результати незалежного аудиту. Подібні реєстри успішно функціонують у країнах ЄС і дозволяють забезпечувати прозорість, а також полегшують доступ соціальних підприємств до фінансування й закупівель [26].

Таким чином, запропонований комплекс заходів – від нормативно-правової бази й фінансових інструментів до інституційної підтримки, вимірювання соціального впливу та розвитку людського капіталу – створює умови для інтеграції соціального підприємництва у політику економічної безпеки України. Це дозволить не лише посилити резистентність економіки у короткостроковій перспективі, але й закласти фундамент для довгострокового сталого розвитку, де економічна ефективність поєднуватиметься із соціальною справедливістю.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що соціальне підприємництво в сучасних умовах є не лише інноваційною формою господарювання, а й стратегічним інструментом забезпечення економічної безпеки держави. Його унікальність полягає у поєднанні економічної та соціальної місії, що дозволяє одночасно розвивати ринкові механізми та вирішувати суспільно значущі проблеми.

Теоретичний аналіз підтвердив, що соціальні підприємства створюють мультиплікативний ефект: вони забезпечують робочі місця для вразливих груп, зменшують навантаження на державні соціальні програми, стимулюють розвиток людського капіталу й підвищують рівень довіри у суспільстві. У такий спосіб соціальне підприємництво безпосередньо впливає на ключові індикатори економічної безпеки, зокрема зайнятість, податкові надходження, соціальну згуртованість та інноваційність економіки.

Аналіз міжнародного досвіду (ЄС, Велика Британія, Польща, Канада) показав, що інституційне закріплення статусу соціальних підприємств та впровадження спеціальних інструментів підтримки (гранти, пільгові кредити, імпакт-інвестиції, зарезервовані лоти у закупівлях) дозволяють інтегрувати їх у національні стратегії економічної безпеки. Цей досвід може бути адаптований в Україні з урахуванням її воєнних і післявоєнних викликів.

Оцінка стану розвитку соціального підприємництва в Україні виявила низку бар'єрів: відсутність спеціального закону, обмежений доступ до фінансування, фрагментарність інституційної підтримки та низьку поширеність практик вимірювання соціального впливу. Водночас зростає роль соціальних підприємств у відновленні економіки, інтеграції внутрішньо переміщених осіб та розвитку місцевих громад.

Запропоновані напрями інтеграції соціального підприємництва у політику економічної безпеки України охоплюють: 1) нормативно-правову сферу (закріплення статусу соціального підприємства, соціально відповідальні закупівлі); 2) фінансові інструменти (пільгові кредити, гарантійні програми, облігації соціального впливу); 3) систему вимірювання впливу (узгоджену з міжнародними стандартами IRIS+, SVI, CSRD); 4) інституційні механізми (регіональні хаби, кластери, ДПП у сфері соціальної інфраструктури); 5) освіту та дані (сертифіковані програми, єдиний реєстр соціальних підприємств).

У післявоєнних умовах соціальне підприємництво може стати базовим елементом політики відбудови, оскільки воно поєднує завдання економічної стабілізації з формуванням соціальної згуртованості. Це відповідає сучасним міжнародним стандартам та європейським підходам до розвитку стійких економік.

Отже, соціальне підприємництво має розглядатися не лише як нішеве явище, а як системний ресурс економічної безпеки України. Його інтеграція у державну політику дозволить підвищити резистентність економіки, зміцнити довіру суспільства до інститутів та забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 178.
2. UNDP. Impact of the war on MSMEs in Ukraine: key findings of business surveys. Kyiv: UNDP Ukraine, 2022. 22 p. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/impact-war-msmes>
3. World Bank, European Commission, Government of Ukraine, UN. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2023 (RDNA2). Washington D.C., Brussels, Kyiv, New York: World Bank Group, 2023. 220 p. URL: <https://documents.worldbank.org>
4. Dees J. G. The Meaning of Social Entrepreneurship. Stanford University, 1998. 6 p. URL: https://centers.fuqua.duke.edu/case/knowledge_items/the-meaning-of-social-entrepreneurship
5. Defourny J., Nyssens M. Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2010. Vol. 1 (1). P. 32–53. DOI: <https://doi.org/10.1080/19420670903442053>
6. European Commission. Social enterprises and their eco-systems in Europe. Comparative synthesis report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 120 p. URL: <https://europa.eu>
7. OECD. Recommendation of the Council on the Social and Solidarity Economy and Social Innovation. Paris: OECD Publishing, 2022. 24 p. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0468>
8. Zahra S. A., Gedajlovic E., Neubaum D. O., Shulman J. M. A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing*. 2009. Vol. 24 (5). P. 519–532. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.04.007>
9. Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: recent trends and developments. *Social Enterprise Journal*. 2008. Vol. 4 (3). P. 202–228. DOI: <https://doi.org/10.1108/17508610810922686>
10. Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004. London: The Stationery Office, 2004. 82 p.
11. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. *Dziennik Ustaw*. 2006. Nr 94, poz. 651.
12. Quarter J., Mook L., Armstrong A. Understanding the Social Economy: A Canadian Perspective. Toronto: University of Toronto Press, 2009. 360 p.
13. OECD. Policy Guide on Legal Frameworks for the Social and Solidarity Economy. Paris: OECD Publishing, 2022. 110 p. URL: <https://doi.org/10.1787/e907a79d-en>
14. UNDP. Human Development Report 2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York: United Nations Development Programme, 2022. 336 p.
15. Гура О., Комаха В. Соціальне підприємництво в Україні: проблеми визначення правового статусу та перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2025. № 3. С. 45–49.
16. Бібікова О., Кірдіна Т., Дяченко О. Фінансова грамотність та фінансова доступність у розвитку соціального підприємництва. *Вісник Київського національного економічного університету*. 2015. № 7. С. 88–94.
17. Kyryliuk I. Social Impact Measurement in Ukraine: Challenges and Prospects. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2024. Vol. 8 (1). P. 34–41.
18. Давидовська Г. Соціальне підприємництво як чинник розвитку громадянського суспільства в Україні. *Економіка України*. 2020. № 11. С. 72–85.
19. Назарук В. Соціальне підприємництво в умовах децентралізації: можливості та виклики. *Регіональна економіка*. 2021. № 2. С. 102–110.
20. UNDP Ukraine. Supporting Social Entrepreneurship for Recovery and Resilience. Kyiv: UNDP, 2023. 28 p. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications>
21. European Commission. Building an economy that works for people: an action plan for the social economy (SEAP). COM(2021) 778 final. Brussels, 2021. 33 p.
22. European Commission. InvestEU – Social Investment and Skills window: Factsheet. Brussels, 2023. URL: <https://commission.europa.eu>
23. Global Impact Investing Network (GIIN). Annual Impact Investor Survey 2022. New York: GIIN, 2022. 68 p. URL: <https://thegiin.org>
24. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement. *Official Journal of the European Union*. 2014. L94. P. 65–242.
25. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Голос України*. 2019. № 49.
26. European Commission. Buying Social – A Guide to Taking Account of Social Considerations in Public Procurement (2nd ed.). Luxembourg: Publications Office of the EU, 2021. 180 p.
27. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (зі змінами). *Голос України*. 2016. № 39.
28. European Investment Bank (EIB). Social Impact Investment – Best Practices and Opportunities. Luxembourg: EIB, 2023. 52 p. URL: <https://www.eib.org>
29. OECD. Social Impact Bonds: State of Play & Lessons Learned. Paris: OECD Publishing, 2016. 52 p.
30. Brookings Institution. Global Impact Bonds Database – 2022 Update. Washington, DC: Brookings, 2022. URL: <https://www.brookings.edu>
31. Social Value International. Social Value Principles (Rev. 2021). Liverpool: SVI, 2021. 28 p. URL: <https://socialvalueint.org>

32. Global Impact Investing Network (GIIN). IRIS+ System: Core Metrics Sets. New York: GIIN, 2019–2025. URL: <https://iris.thegiin.org>
33. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (CSRD). *Official Journal of the European Union*. 2022. L322. P. 15–62.
34. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI (зі змінами). *Голос України*. 2010. № 137.
35. National Council for the Recovery of Ukraine. Ukraine's National Recovery Plan (Lugano). Kyiv, 2022. 327 p. URL: <https://recovery.gov.ua>

References:

1. Decree of the President of Ukraine “On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 ‘On the National Security Strategy of Ukraine’” of 14.09.2020 No. 392/2020. *Uriadovyi Kurier*. 2020. No. 178. (in Ukrainian)
2. UNDP. Impact of the war on MSMEs in Ukraine: Key findings of business surveys. Kyiv: UNDP Ukraine, 2022. 22 p. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/publications/impact-war-msmes>
3. World Bank, European Commission, Government of Ukraine, UN. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2023 (RDNA2). Washington D.C., Brussels, Kyiv, New York: World Bank Group, 2023. 220 p. Available at: <https://documents.worldbank.org>
4. Dees J. G. The Meaning of Social Entrepreneurship. Stanford University, 1998. 6 p. Available at: https://centers.fuqua.duke.edu/case/knowledge_items/the-meaning-of-social-entrepreneurship
5. Defourny J., Nyssens M. Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2010. Vol. 1 (1). P. 32–53. DOI: <https://doi.org/10.1080/19420670903442053>
6. European Commission. Social enterprises and their eco-systems in Europe. Comparative synthesis report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 120 p. Available at: <https://europa.eu>
7. OECD. Recommendation of the Council on the Social and Solidarity Economy and Social Innovation. Paris: OECD Publishing, 2022. 24 p. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0468>
8. Zahra S. A., Gedajlovic E., Neubaum D. O., Shulman J. M. A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing*. 2009. Vol. 24 (5). P. 519–532. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.04.007>
9. Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. *Social Enterprise Journal*. 2008. Vol. 4 (3). P. 202–228. DOI: <https://doi.org/10.1108/17508610810922686>
10. Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004. London: The Stationery Office, 2004. 82 p.
11. Act of 27 April 2006 on Social Cooperatives. *Dziennik Ustaw*. 2006. No. 94, item 651.
12. Quarter J., Mook L., Armstrong A. Understanding the Social Economy: A Canadian Perspective. Toronto: University of Toronto Press, 2009. 360 p.
13. OECD. Policy Guide on Legal Frameworks for the Social and Solidarity Economy. Paris: OECD Publishing, 2022. 110 p. Available at: <https://doi.org/10.1787/e907a79d-en>
14. UNDP. Human Development Report 2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York: United Nations Development Programme, 2022. 336 p.
15. Hura O., Komakha V. Social entrepreneurship in Ukraine: Problems of defining legal status and development prospects. *Ekonomika ta derzhava*. 2025. No. 3. P. 45–49. (in Ukrainian)
16. Bibikova O., Kirdina T., Diachenko O. Financial literacy and financial accessibility in the development of social entrepreneurship. *Visnyk of Kyiv National Economic University*. 2015. No. 7. P. 88–94. (in Ukrainian)
17. Kyrlyuk I. Social Impact Measurement in Ukraine: Challenges and Prospects. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2024. Vol. 8 (1). P. 34–41.
18. Davydovska H. Social entrepreneurship as a factor in the development of civil society in Ukraine. *Ekonomika Ukrainy*. 2020. No. 11. P. 72–85. (in Ukrainian)
19. Nazaruk V. Social entrepreneurship in the context of decentralization: Opportunities and challenges. *Regional Economy*. 2021. No. 2. P. 102–110. (in Ukrainian)
20. UNDP Ukraine. Supporting Social Entrepreneurship for Recovery and Resilience. Kyiv: UNDP, 2023. 28 p. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/publications>
21. European Commission. Building an economy that works for people: An action plan for the social economy (SEAP). COM(2021) 778 final. Brussels, 2021. 33 p.
22. European Commission. InvestEU – Social Investment and Skills window: Factsheet. Brussels, 2023. URL: <https://commission.europa.eu>
23. Global Impact Investing Network (GIIN). Annual Impact Investor Survey 2022. New York: GIIN, 2022. 68 p. Available at: <https://thegiin.org>
24. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement. *Official Journal of the European Union*. 2014. L94. P. 65–242.
25. Law of Ukraine “On Social Services” of 17.01.2019 No. 2671-VIII. *Holos Ukrainy*. 2019. No. 49. (in Ukrainian)

26. European Commission. Buying Social – A Guide to Taking Account of Social Considerations in Public Procurement (2nd ed.). Luxembourg: Publications Office of the EU, 2021. 180 p.
27. Law of Ukraine “On Public Procurement” of 25.12.2015 No. 922-VIII (as amended). *Holos Ukrainy*. 2016. No. 39. (in Ukrainian)
28. European Investment Bank (EIB). Social Impact Investment – Best Practices and Opportunities. Luxembourg: EIB, 2023. 52 p. Available at: <https://www.eib.org>
29. OECD. Social Impact Bonds: State of Play & Lessons Learned. Paris: OECD Publishing, 2016. 52 p.
30. Brookings Institution. Global Impact Bonds Database – 2022 Update. Washington, DC: Brookings, 2022. URL: <https://www.brookings.edu>
31. Social Value International. Social Value Principles (Rev. 2021). Liverpool: SVI, 2021. 28 p. URL: <https://socialvalueint.org>
32. Global Impact Investing Network (GIIN). IRIS+ System: Core Metrics Sets. New York: GIIN, 2019–2025. URL: <https://iris.thegiin.org>
33. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (CSRD). *Official Journal of the European Union*. 2022. L322. P. 15–62.
34. Law of Ukraine “On Public-Private Partnership” of 01.07.2010 No. 2404-VI (as amended). *Holos Ukrainy*. 2010. No. 137. (in Ukrainian)
35. National Council for the Recovery of Ukraine. Ukraine’s National Recovery Plan (Lugano). Kyiv, 2022. 327 p. URL: <https://recovery.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 13.10.2025